

Szende Pál: Az általános polgári törvénykönyv javaslata.*

1848. XV. t.-c. utasította a minisztériumot, hogy az új polgári törvénykönyvet mielőbb terjessze az országgyűlés elé. A mostani igazságügyi kormányzat, amely a törvényalkotást valósággal gépüzemre alakította át, hatvanöt év mulasztását néhány hónap alatt akarja helyrehozni. Az általános polgári törvénykönyv első tervezete 1900-ban bocsáttatott közre s azután tovább folyt az előkészítés munkája. 1913. május havában jelent meg a második tervezet, indokolás nélkül. Amint a római jogtörténet feljegyezte azoknak a rendeleteknek kezdő mondatait, melyekkel Justinianus a római jog kodifikációját elrendelte és életbeléptette: ép úgy márványtáblára kellene vésní annak az igazságügyminiszteri rendeletnek a számát, amely az Úr 1913-ik esztendejének június havában felhívta az érdekelt köröket, hogy az 1980 §-ból álló tervezetről, mely az első szövegtől a legtöbb szakasz fogalmazásában különbözik, három hónap alatt mondjanak véleményt. A javaslat 1913. októberben az országgyűlés elé került s bár indokolásának csupán kisebbik fele jelent meg, — egy e célra kiküldött külön bizottság már a múlt hetekben tárgyalás alá vette és az igazságügyminiszter azzal kecsegteti a közönséget, hogy az ősz folyamán tető alá hozza a javaslatot. Még amellet a száguldó gyorsaság mellett is, amellyel az új korszak törvényei készülnek, túlságos ez a sietség. A sajtó-esküdt-széki és hasonló törvényeknél a közszabadságok megszorításáról, a korrupció és a párturalom erősítéséről volt szó. Ezeknél tehát a sietség érthető. De a polgári törvénykönyv legjobb esetben is csak néhány év múlva léphet életbe, úgy, hogy más indoka ennek a negyven csomós sebességnek nem képzelhető, minthogy a nemzeti munka kormánya megakarja mutatni, hogy azt, amit Magyarország legkiválóbb jogászai több, mint hat évtizeden keresztül nem tudtak megvalósítani, ő néhány rövid hónap alatt nyélbe üti.

* Ez az értekezés kibővítése annak az előadásnak, melyet szerző 1914 január havában a *Társadalomtudományi Társaságban* tartott és kivonata annak a nagyobb terjedelmű munkának, mely az O. M. K. E. kiadásában fog megjelenni.

Ihering mondja: minél gyorsabban és gyakrabban teremtsék valamely állam jogszabályokat, annál csekélyebb azoknak erkölcsi ereje. Ismeretes Tacitus mondása: *Perditissima republica plurimae leges.*”*

Werbőczy a Hármaskönyv előszavában oda nyilatkozik, hogy a régi magyarok hadviseléssel foglalkozván: „arra, hogy a törvényeket akár nagyobb gondnal megállapítsák, akár érettebb megvizsgálás után tegyék közzé, — sem nyugtok, sem alkalmas idejük fenn nem maradt.” Az a háború, melyet az igazságügyi kormányzat a közszabadságok és az állampolgári jogok ellen visel, annyira lefoglalja, hogy nem maradt ideje a polgári törvénykönyv javaslatát azoktól a hibáktól megtisztítani, melyek azt a gazdasági haladás szempontjából majdnem teljesen értéktelenné teszik.

1. A kodifikáció jelentősége, előnyei és hátrányai

A jogegység helyreállítása

A jogegység helyreállítása a polgári törvénykönyvnek igen jelentős előnye. De ez a szempont korántsem oly fontos nálunk, mint Németországban volt a polgári törvénykönyv megalkotása előtt, midőn a porosz Landrecht hatálya alá 22 millió, a közönséges német jog alá 17 millió, a Code Civil és a badeni jog hatálya alá 9 millió és a szász polgári törvénykönyv hatálya alá 3 és félmillió lakos tartozott**), azonkívül minden szövetséges államnak meg volt az a joga, hogy bármely magánjogi viszonyt külön törvényben szabályozhasson. Ugyanilyen volt a jogállapot Svájcban az egységes kötelmi jog, illetőleg a polgári törvénykönyv megalkotása előtt, midőn minden kantonnak más és más magán joga volt. Nálunk azonban egyes kisebb jogterületektől (Jászkun kerület stb.) eltekintve, tulajdonképpen csak két egymással konkurráló jogrendszer létezik: a magyar és az osztrák magánjog. Ezeknek dologi joga majdnem teljesen azonos, a kötelmi jog tekintetében pedig lényegesen eltérés alig van. Az 1867 óta alkotott magánjogi törvények az anyaország egész területén hatályosak. Nálunk nincs külön szövetségi és külön állami törvényhozás mint Németországban. Ellenben a jogegység helyreállítása azt jelenti, hogy megszűnik nálunk az osztrák jognak nyílt és latens alkalmazása és ezzel az a kapcsolat, mely a hasonló magánjog következtében nemcsak Ausztria, hanem Horvátország és Bosznia között és köztünk ma fennáll. Ezt a hátrányt nem ellensúlyozza, hogy amennyire eltávolodik a javaslat az osztrák ptkv.-tól, annyira közeledik a német ptkv.-hez, mert ha már valamely külföldi jogrendszerrel való hasonlóságra törekszünk, akkor inkább szükség van arra, hogy az a velünk szoros közjogi és gazdasági kapcsolatban élő Ausztria magánjoga legyen. Horvátországgal szemben a közönségnek szálai ezzel is lazulnak. Gazdasági forgalmunkat ez a változás mindkét irányban hátrányosan befolyásolhatja.

* R. Ihering: *Geist des röm. Rechts.* I. r. 70. 1. II. kiadás.

** Paul Oertmann: *Die volkswirtschaftliche Bedeutung des bürgerl. Gesetzbuches* 1900. 2—3 1.

A rendi különbségek megszüntetése

A javaslat megszünteti a rendi különbségeket, melyek mai jogunkban egyes házassági, vagyoni és örökjogi intézmények tekintetében még fennállnak. A magánjogban 1848 előtt fennállott egyenlőtlenség elsősorban az uralkodó osztály kiváltságos jogi helyzetére volt visszavezethető, másrészt a különbség abból eredt, hogy az egyes foglalkozási ágak és gazdasági rétegek szükségletei eltérő jogszabályokat hoztak létre. A rendi különbségek megszüntetése és az egységes, minden osztályra kiterjedő nemzeti jognak megalkotása csak akkor előnyös, ha a dolgozó néposztályoknak elég erejük van ahhoz, hogy az egységes nemzeti jog az ő érdekeiknek megfelelő jogszabályokból alakuljon ki. A mai erőviszonyok mellett a magánjog demokratizálása csak névleges lehet s vagy az történik, hogy a kiváltságos rétegek saját jogukat oktrojálják a többiekre, vagy hogyha el is fogadják egyetemes jogul más társadalmi osztályok jogszabályait, azokat leplezetlenül vagy kendőzve a saját érdekükben átalakítják és meghamisítják.

Napjainkig a házassági vagyoni jogban a parasztság és polgárság körében a közszerzeményi rendszer uralkodott, a nemessége és az értelmiségi osztályhoz tartozókra ez az intézmény nem terjedt ki. A javaslat a közszerzeményi jogot minden társadalmi osztályra kiterjeszti, de oly módosításokkal, melyek az intézményt egész valójából kiforgatják. Ezek között első sorban említendő a halál utánra való halasztás kedvezménye, mely szerint a házasság megszűnésekor életben levő házastárs követelheti, hogy közszerzeményi tartozásának kifizetését halála utánra halaszthassa, ha ennek fejében saját közszerzeményi követeléséről lemond és biztosítékot nyújt. Ugyancsak eszik a közszerzeményi követeléstől az a házastárs, aki házasságtörést követett el. Mindkét megszorítás eddigi jogunkban ismeretlen volt. A felsőbb társadalmi osztályokban a nő gazdasági tevékenységet nem folytat s ezért mindig ő az, akinek közszerzeményi igénye van, illetőleg ez az igénye nagyobb, mint a férjéé vele szemben. A férjre tehát rendszerint nem jelent veszteséget, ha lemond olyasmiról, amit úgy sem kapott volna, ellenben feleségét *ad graecas calendas* elűtheti jogos követelésétől és így olcsó egyezségekre kényszerítheti. Épen így a házasságtörésre szabott vagyoni hátrány a férjre nem jelent büntetést, ellenben a nő, a kinek mindig van közszerzeményi igénye, ballépésért súlyos vagyoni bírsággal fizet. A magyar jogról mindig azt állítják, hogy alapeszméje a lovagiasság. Ez azonban nem akadályozza meg az előkelő rétegek szellemében dolgozó törvényhozót, hogy a nőt ily hátrányos elbánásban részesítse. Ha ez a visszasság csak a vagyonos rétegekre terjedne ki, ez kevesebb bajt okozna, de mivel a közszerzeményi jog a javaslat folytán egyetemes nemzeti joggá lett, ezek a módosítások alkalmazást nyernek a kisgazdának, kisiparosnak és kiskereskedőnek feleségeire is, akik nehéz munkával közvetlenül vesznek részt a vagyonszerzésben.

Ennek a hamis irányú egyenlősítésnek következménye, hogy a javaslat az előmunkálatokkal ellentétben a teljeskorúság korhatárát 24 évben állapítja meg. Az indokolásból kétségtelenül kitűnik, hogy

a mai korhatár megtartásánál a javaslat szerkesztőit a vagyonos osztályok, elsősorban a gentry könnyelmű gyermekeiről való gondoskodás vezette*), holott az ország lakosságának több, mint 90%-a oly foglalkozást folytat, melyben az ifjak önállóságukat már huszadik évük körül többnyire elérik, s a kikre igen hátrányos, hogy teljes vagyoni cselekvőképességük hiányzik. Ugyanez állítható a tulajdoni és örökösödési rendre is. Mind kettőnek a célja, hogy a meglévő birtokmegoszlást megrögzítse, holott az alsóbb néposztályoknak és különösen a parasztságnak érdeke az, hogy a birtokmegoszlás gyökeres reformja minél előbb bekövetkezzék. A rendi jog korában a városi telkekre mások voltak a jogszabályok, mint a földbirtokra. Ma minden ingatlanra ugyanazok a jogszabályok érvényesek, s így a városi ingatlanok forgalma is ugyanoly nehézkes szabályok alá esik, mint amelyekkel a javaslat a földbirtok mobilizációját akarja meggátolni.

Az ily hamis egyenlősítés azért is hátrányosabb az alsóbb osztályokra, mert a vagyonosabb rétegek nagyobb jogtudásuknál és tájékozottságuknál fogva házassági szerződésekkel, végrendeletekkel, szinleges és megkerülő ügyletekkel segíthetnek magukon s a magánjognak reájuk nézve minden terhes szabályát hatályon kívül helyezhetik.

Végül megjegyzendő, hogy a hitbizományok intézményét az egyházi javakra vonatkozó jogszabályokat, amelyek még ma is teljesen rendi jellegűek, a javaslat érinteni sem próbálja.

A kódex teljessége

A javaslat teljesnek egyáltalán nem mondható. Igen fontos jogszabályok és jogintézmények kimaradtak belőle és azokat oly könnyű lélekkel engedi át a speciális magánjogi törvényhozás részére, mintha maga sem venné komolyan a kódex jellegét. Kimaradtak belőle a hiteljogok, a házasságkötési jog, a bányajog, a mezőgazdasági és útjog, az úrbéri jog, az erdőszet, vadászat és halászat joga, a vízjog, a tagosítás és telekfeldarabolás, a hitbizományok joga, az egyesületi és alapítványi jog, az ipari-, mezőgazdasági- és kereskedelmi munkásokra és alkalmazottakra, a cselédekre és magántisztviselőkre vonatkozó jogszabályok. Ha e felsoroláson végig tekintünk, látjuk, hogy épp oly jogszabályok maradtak ki a javaslatból, amelyek a termelés és a forgalom szempontjából a legnagyobb jelentőségűek. Minden jogrendszer keretében a forgalmi jogon kívül a legfontosabbak azok a szabályok, melyek a mezőgazdasági termelésre és a munkaviszonyra vonatkoznak és — néhány általános jellegű utaló szabálytól eltekintve éppen ezek hiányzanak a javaslatból.

Az előmunkálatok azt tüzték ki célú, hogy maradjanak ki a kódexből mindazon joganyagok, amelyek túlnyomóan gazdasági és társadalmi jelentőséggel bírnak.* E szavak méltók az örökévalóságra. Tulajdonképpen hát mily intézkedések is valók egy kódexbe? Csakis olyanok, melyeknek sem gazdasági, sem társadalmi jelentőségeik nincs? Más fontos joganyagok szabályozásától pedig azért riad vissza a javaslat, mert azok közjogi és büntetőjogi szabá-

*) *Biz. Tárgy. Ikv, I. 6 1.*

lyokkal vannak kapcsolatban. Ilyképen a kódex teljessége csupán fikció. A javaslat a legfontosabb jogviszonyokat szabályozatlanul hagyta és meghátrált minden gazdasági és jogi nehézség elől.

Élénk világot vet a javaslat szerzőinek közgazdasági érzékére az, hogy az egyes jogszabályokkal és jogintézményekkel minő terjedelemben foglalkozik. így pl. a gyámságra és gondnokságra vonatkozó túlnyomóan vagyonkezelési és közigazgatási szabályokat tartalmazó rész 107 §-t, a házassági vagyonjog csak 53 §-t ölel fel. A tulajdonjog körében a találást a 16 §. szabályozza ugyanakkor, midőn a termények és egyéb alkotórészek tulajdonának megszerzéséről 5 §. az egyesítésről, vegyítésről és feldolgozásról* (specifikáció) 6 §. az átruházásról pedig 6 §. beszél, tehát a találásra ugyanannyi jut, mint azokra a módokra, melyek szerint a tulajdonszerzés a mai mezőgazdaság, ipar és forgalom körében rendszerint vége megy. Nincs kétség, egy rövid szakasszal lehet valamely kérdést jobban szabályozni, mint a §§-ok egész tömegével. De a jelen esetben ez nem áll, mert a kritika éppen az átruházásról, a termények megszerzéséről, stb. szóló

* Egy névtelen bírálóm szememre veti, hogy tévedésben vagyok, mert a javaslat 454. §-a csak arról a ritkább esetről szól, midőn a feldolgozó idegen anyagot dolgoz fel, holott az iparos rendszerint a már tulajdonában levő anyagot dolgozza fel. Ez a megjegyzés arra vall, hogy a bíráló a kérdést nem ismeri. Az I. Terv. 623. §-a a német ptkv. 950. §-val egybehangzóan tágabb körben intézkedett, nevezetesen arról, midőn valaki egy vagy több ingó dolognak feldolgozásával új dolgot készít, itt tehát nem volt szó idegen dologról, hanem minden ipari tevékenység ezen intézkedés alá esett, már pedig ez a kétségtelenül általános jelentőségű szabály szintén csak egy §-ban foglaltatott. Mindkét tervezet úgy rendelkezik, hogy ha a munka értéke nagyobb, mint az anyagé, akkor a feldolgozó szerzi meg a tulajdont. Ezt a bizottsági tárgyalások során azzal indokolták, hogy az ipari termelés mai fejlettsége mellett a munka értéktermelő erejét el kell ismerni. Ha tényleg oly alárendelt dologról lenne csak szó, nem lenne szükség ily indokolásra. A római jog körében sokáig vitás volt ez a kérdés, míg végre a Proculianusok kerekedtek fölül, akik a tulajdont a feldolgozó részére ítélték oda. Ezt az álláspontot a jogtudomány (Oertmann, Ihering) stb. arra vezeti vissza, hogy a munka jelentősége e korszakban már rendkívül megnövekedett. A német jogtudományban már több ízben folyt vita arról (Verhandlungen des ersten deutschen Soziologentages in Frankfurt a. M. 1911) hogy a német ptkv.-nek 950. §. alapján, mely a specifikációról szól, a szocialisztikus munkaszervezetet minden módosítás szüksége nélkül meg lehetne teremteni. Lehetetlen volna ily nagy horderejű következményeket fűzni a kérdéshez, ha tényleg csak ily ritkán előforduló esetek szabályozásáról volna szó. A specifikációnak mint tulajdonszerzési módnak célja megkönnyíteni a tulajdon bizonyítását, a tulajdonosnak nem kell arra hivatkozni, hogy az anyag az övé, nem kell bizonyítania, hogy az, akitől szerezte, tulajdonos volt-e, egyszerűen hivatkozik arra, hogy ő dolgozta fel az anyagot, akár volt az sajátja, akár idegen. Minden nagyobb iparvállalatban képtelenség volna bebizonyítani, hogy az iparcikk elkészítéséhez használt nyersanyag csakugyan tulajdona volt-e az iparosnak.

szabályok ellen igen erős kifogásokat emelt. Ha csak ez a fejezet maradna fel, a késői évezredek történetírója meg fogja állapíthatni, hogy Magyarországon a huszadik század elején a tulajdonszerzésnek legfontosabb, mert leggondosabban szabályozott módja a találás volt s a negyvenedik század Ihering-je megállapíthatná, hogy ennek oka volt: „die Vorliebe der ungarischen Rechtsansicht für originäre Erwerbsarten.”* A kölcsönrel, melynek jelentősége óriási, csak 6 § foglalkozik, ellenben a haszonkölcsönrel, mely a forgalom körében alig játszik szerepet, 12 §. A közönséges letét 12 §-ban van szabályozva, ellenben a rendkívüli letét, mely alatt közönséges nyelven a pénzüintézetek óriási jelentőségű betéti üzlete értendő, csupán 1 §-ban. Az örökjogban is hasonló aránytalanságok tapasztalhatók, feltűnik mindenekelőtt az utóöröklés rendkívül bőséges szabályozása. Ennek a disszimetriának a magyarázata igen könnyű. A javaslatból kimaradt a legtöbb oly kérdés, mely gazdasági és társadalmi szempontból jelentőséggel bír s így heves érdekharcok központja, de kimaradt, vagy hiányos szabályozást nyert minden oly szabály is, melynél nemcsak gazdasági ellentétek, de jogi nehézségek is fordultak elő. Mihelyt ily akadály nincs, a javaslat bősége és terjengőssége határtalan. Általában helyeselhető, ha a törvényhozó nem fukarkodik a szavakkal és minél többet von szabályozása körébe, de joggal kifogásolható az az eljárás, mely részletes szabályozást csak a kevésbé fontos jogviszonyok tekintetében alkalmaz.

A szokásjog szerepe

A kodifikációnak a most fennálló jogállapottal szemben kétségtelen előnye, hogy a jogbiztonságot nagymértékben emelni fogja, mivel a bírói gyakorlat ingadozó megállapításai helyébe a törvénykönyv fix szabályai lépnek.

A magyar magánjog eddig jelentékeny részében bírói gyakorlaton nyugodott, tehát szokásjog volt. A konzervatív jogtudomány úgy a külföldön, mint nálunk is a szokásjogot tekinti a jogalkotás legkiválóbb módjának, mert a szokásjogot a nép alkotja és abban a néplélek nyilatkozik meg. Megtévesztési szándék vagy súlyos vakság kell ahhoz, hogy a szokásjogot a néplélek nyilvánulása gyanánt tüntessük fel oly társadalmakban, ahol a törvényhozást és bírászkodást a kiváltságosak egy csekély rétege gyakorolja s a közép- és alsóbb osztályok, tehát a tulajdonképeni nép sohasem, vagy csak ritkán kerül abba a helyzetbe, hogy cselekvényével jogot alkosson, mert azt mindig rajta és ellene alkalmazzák. Savigny és Blackstone oly társadalmakban hirdették a szokásjognak a néplélekkel való kapcsolatát, melyek közül az egyik abszolutisztikus rendőrállam, a másik pedig oligarchikus osztályuralom volt. Magyarországon is sok jogásznak van bátorsága ahhoz, hogy a szokásjogot a néplélekből folyónak állítsa. Annak, amit nálunk szokásjognak neveznek, a néphez semmi köze nincs, az egyedül bírói gyakorlat. Már-

* Ihering *Geist* I. 117—118. 1., 1. még L. Petrazycki: *Die Lehre von Einkommen* 11. kt. 1895. 440 l.

pedig Magyarországon a törvényhozás, sőt még a kormányzat is sokkal kevésbé tudja magát kivonni a modern gazdasági áramlatok hatása alól, mint a bíróságok. Ebből a szempontból a mai állapot megszüntetése jelentékeny haladás.

Kódex vagy speciális törvények

Ha azt mondjuk, hogy a törvénybeli jog előnyösebb, mint a bírói gyakorlat joga, ez még nem dönti el azt a kérdést, vajjon mi helyesebb: egy nagy átfogó kódex vagy pedig a különböző magánjogi intézményeknek külön törvényekben való szabályozása. A speciális törvények inkább számolnak a tényleges viszonyokkal és rendszerint jobban felelnek meg koruk társadalmi és gazdasági követelményeiknek. Az egyes törvényeknél a közvélemény nyomása és a parlament befolyása jobban érvényesül. A kódexnél a nagyközönség rendszerint nem is mer bírálathoz bocsátkozni és nem tudja azt őriási terjedelme miatt ellenőrizni, úgy, hogy a kodifikálás rendszerint a törvényelőkészítő bürokrácia abszolutizmusát jelenti. A speciális törvények módosítása és eltörlése s ilyképpen a törvényhozásnak a gazdasági élet szükségleteihez való alkalmazkodása sokkal könnyebb, mint a kódexeké. Az egyes törvények hozatalánál nincs a jogászi konzervativizmusnak oly szerepe, mint a kódex megalkotásánál. Helyesebb lenne, ha különböző jogintézményeket stb. fontosságuk sorrendjében egyes törvények külön-külön szabályoznák és legfeljebb az általános jellegű szabályokra nézve volna szükséges egy összefoglaló törvény. Ez volt különben régebben az igazságügyi kormányzat álláspontja is és csak amióta a német ptkv. megszületett, azóta szállta meg a nagyravágás, egy legalább is 2000 szakaszból álló törvénykönyv megalkotására.

A kodifikáció ideje

A javaslat letárgyalását a kormány oly időben erőlteti, amikor az új választói jog küszöbén állunk, mely igen szűkkeblű ugyan, de mégis némi utat enged a szélesebb néprétegek érvényesülésének is. Nem szabad tehát oly törvénykönyvet, amely több évtizedre készül, a korlátolt választójogon alapuló parlamentnek kapuzárása előtt megalkotni. Nem szabad továbbá ily nagy törvényt akkor tárgyalatni, amikor a politikai ellentétek annyira kiélesedtek, hogy a javaslat bírálatánál minden oldalról hiányzik a szükséges elfogulatlanság. A kormány most akarja az új perrendtartást életbeléptetni s küszöbön van a közigazgatás államosítása is, tehát csupa oly feladat, amely a legnagyobb mértékben igénybeveszi a közvélemény figyelmét és a jogászközönség munkaerejét.

Az új választójog csak előfutára annak a mélyreható átalakulásnak, melyen a magyar gazdasági élet az utolsó évtizedekben keresztülment. Ha a kódex most alkottatik meg, gátja lesz a gazdasági életnek, holott ép oly törvény műre volna szükségünk, mely a jogi korlátokat elmozdítaná az útból és megnyitná az utat a fejlődés számára.

II. Jogi konzervativizmus és gazdasági haladás

Konzervativizmus és nemzeti jog

Az előmunkálatok kifejezetten hangsúlyozzák, hogy a kodifikáció konzervatív alapon történik, elsősorban a létező jogot akarja fenntartani. Sőt az indokolásokból sok helyt nemcsak konzervatív, hanem reakciós szellem sugárzik ki. A javaslatához utólag kiadott miniszteri indokolás már számol a közvélemény átalakulásával és jogrendünk reformját is hangoztatja, — de egyúttal azt is kijelenti, hogy a családjog, az örökjog és az ingatlanokra vonatkozó jogszabályok körében a konzervativizmusnak a legteljesebb mértékben érvényesülnie kell. Ugyancsak hangsúlyozzák az előmunkálatok, hogy a magyar jogot úgy kell megírni, mint az évszázadok alatt a magyar nép életéből, szükségleteiből fejlődött ki, megtisztítva mindattól, ami benne idegen. A jogi konzervativizmus, ha nem is helyes, de érthető oly országokban, ahol a legtöbb jogszabály több évszázados nemzeti múltra tekinthet vissza és ahol lehet azt vitatni, hogy valamely jogszabály épen azért maradt fenn oly sokáig, mert megfelelt az összesség érdekeinek. A mai magyar jogban azonban ily értelemben vett nemzeti jogszabályok nincsenek. Márkus Dezső annak idején megvizsgálta a Corpus Juris 5070 törvényét,* hogy megállapítsa, mennyi jutott át azokból a mai jogba. Az eredmény igen sovány, majdnem semmivel egyenlő volt. A nemzeti jog hatályon kívül helyezését nálunk elvégezte már az élet és utolsó maradványait meg fogja szüntetni a törvényjavaslat. Maga a ministeri indokolás is elismeri, hogy nincs meg az összefüggés az 1848 előtti és utáni törvények között. Történelmi értelemben vett magyar nemzeti magánjog nincsen és a legnagyobb zavarban volnánk, hogyha megakarnók állapítani, hogy mely jogszabályok nemzetiek. A konzervativizmus hívei között a legerősebb ellentét szokott uralkodni arra nézve, hogy valamely jogszabály nemzeti-e vagy nem és a legkonzervatívabb jogász is aszerint adományozza valamely jogszabálynak a nemzeti címet és jelleget, amint ez érvelésébe beleillik. Magánjogunk túli nyomó része 1861 után keletkezett vagy pedig az osztrák ptkv.-ből átvett jogszabály. Néhány kivételtől eltekintve, nincs oly jogszabályunk, mely ötven évnél idősebb lenne, ez pedig a történelem folyamához mérve igen rövid idő ahhoz, hogy meglévő intézményeket a nemzeti múlt patinájával vonja be. Hogy valamely jogszabály megmaradjon-e vagy pedig új váltsa fel azt, ez tisztán és kizárólag attól függ, minő jogszabályok felelnek meg a magyar nép és a gazdasági szervezet szükségleteinek.

A gazdasági szervezet átalakulása

Ha megvizsgáljuk, hogy a magyar gazdasági szervezet minő változásokon ment az utolsó ötven évben keresztül, a következőket állapíthatjuk meg. A lakosság rendkívüli mértékben megszorodott, s a szaporodásnak túlnyomó része a városokra esik. A városokba

* Márkus Dezső: *A Corpus Juris Hungarici és a magánjogi codificatio*. Magyar Jogászegyleti Értekezések XIX. kt. 2 f.

tódulás a városi és falusi élet elkülönöződése különösen az utolsó két évtizedben öltött erős méreteket. A népesség nemcsak a városba tódul, hanem a kivándorlás is óriási méreteket fokozódik és további növekedésre lehet számítani. Az ipari-kereskedelmi lakosság az östermelési lakosság rovására egyre növekszik és ma már az országos lélekszám 25%-át teszi ki. Az ipar és a bányászat körében egyre jobban erősödik az üzemek koncentrációja, a kisipar mindinkább háttérbe szorul, a vezetést a gyáripár ragadja kezébe, ez pedig mindinkább részvénytársasági alapa helyezkedik és a nagy pénzintézetek befolyása alá kerül. A pénzintézetek súlya, szerepe, egyre nagyobb méreteket ölt. A pénzgazdaság behatol az ország legelrejtettebb zugaiba is. A külső államokkal és különösen Ausztriával való forgalmunk óriási mértékben emelkedett. A közlekedésügy terén forradalmi átalakulás megy végbe. Az írni-olvasni tudás és a műveltség bár lassan, de fokozatosan emelkedik, a felvilágosodás terjed, a szervezkedés hódító ereje egyre nagyobb, a kritikai szellem erősödik. Más oldalról az állam teendői óriási mérvben megnönek, az államhatalmi tényezők befolyása szinte korlátlaná válik s az állami beavatkozás minden gazdasági problémának végső megoldása. Nem lehet az a törvényhozás feladata, hogy egy fejlődő gazdasági szervezet szükségleteivel szemben minden áron fenntartsa azokat a jogszabályokat, melyeket néhány évtizeddel ezelőtt egészen más okok, más körülmények, más szükségletek hívtak életre.

A mezőgazdaság stagnációja

Az ipar, kereskedelem és általában a forgalom fejlődésével szemben igen erősen szembetűnik a mezőgazdaság stagnációja, amely sok viszonylatban hanyatlásnak is mondható. A pénzgazdaság behatolása, a közlekedés fejlődése kezdetben itt fellendülést idézett elő, de helytelen birtokmegosztás, melynek védelmére szolgálnak a magánjognak úgyszólván összes szabályai, a további fejlődést teljesen visszaszorította. Ha a magyar mezőgazdaság produktivitását emelni akarjuk, ha komolyan vesszük azt a jelszót, hogy ebben az országban a mezőgazdaság felvirágoztatása legfontosabb érdek, akkor fel kell vetni a kérdést, vajjon nem jogrendünk akadályozza-e a fejlődést és nem rak-e a mezőgazdaságra korlátozó béklyókat?

A földbirtok forradalmi joga

Törvényeink figyelmes vizsgálata meglepő eredményt tár elénk. A konzervativizmus képviselői és lehangosabb hívei a földbirtos osztályból kerülnek ki. Ők hirdetik elsősorban, hogy a létező jogot fenn kell tartani, azt csak fokozatosan lehet fejleszteni és minden ugrásszerű változtatástól tartózkodni kell. Ha a törvénytárt végig lapozzuk, akkor rájövünk arra, hogy a földbirtokra vonatkozó törvények oly forradalmi természetű jogszabályokat tartalmaznak, melyekhez képest a német földreformerek és Lloyd George igen mérsékelt irányú követelményeket írtak zászlajukra. A mezőgazdasági jog szerint a gazda akarata ellenére is kényszeríthető bizonyos művelési módra.

A törvény létesített oly kényszer közösségeket, melyekből kilépni nem lehetséges. A vadászat és halászat jogát elkobozza. A borkezelés módját kötelezőleg írja elő. Az állategészségügyi és loállítási törvény az állatokra kényszerkiszajátítást alkalmaz. A munkásokra és cselédekre vonatkozó magánjogi szerződéseket büntetőjogi szankcióval látja el. A tagosítás körében elveszi a földet és más helyen, más terjedelemben osztja ki. A dohánytermesztés csak kiváltságosoknak van megengedve, s az állam még az ültetés, szárítás módjait is előírja. Új szeszgyárak felállítása el van tiltva, stb. Tehát érvényesülnek a forradalmi földreform elvei, hogy amennyiben közérdek parancsolja, bárkitől el lehet földjét venni, szorítani lehet arra, hogy jól gazdálkodjék, hogy bizonyos dolgokat és mikép termeljen és hogy ne termeljen, hozzon vagy ne hozzon forgalomba. Nincs szükség egy további tollvonásra sem, mert az érvényben levő törvények alapján az államhatalom egy év alatt végezhetne a nagybirtok mai rendszerével és teljesen átalakulhatná az ország gazdasági szervezetét.

Ha most már megvizsgáljuk, hogy ez a forradalmi törvényhozás mily okokon sarkal, akkor látjuk, hogy e jogszabályok jelentékes része nem terjed ki a nagybirtokra, (vetésforgókényszer, halászat, vadászat stb.) illetőleg módot ad arra, hogy a kisbirtok teljesen a nagybirtok érdekkörébe kerüljön (pl. vizitársulatok). Másrészt ezek a törvények azt jelentik, hogy a nagybirtok biztos a maga dolgában, előre tudja, hogy a törvényeket vele szemben nem lehet alkalmazni. Minden ily forradalmi jelentőségű törvény ellenértéke valamely óriási állami kedvezmény, vagy gazdasági előny, (pl. az elpusztult szőlők tulajdonosai részére a kormány kedvezményes kölcsönöket ad, viszont azonban a törvény papiros szavai szerint az állami közegeknek jogukban van ellenőrizni, vajjon a kölcsönt tényleg a szőlő felújítására fordítják és vajjon a szőlőbirtokos helyesen gazdálkodik-e, mert ellenkező esetben a kölcsön azonnal esedékes lesz) úgyhogy minden ily törvény megalkotása egyúttal inszINUÁCIÓ a kormányzat tisztessége és a bíróságok pártatlansága ellen, mert alkotói már előre biztosra veszik, hogy a törvényt nem fogják végrehajtani.

A konzervativizmus hangoztatása

A gazdasági élet átalakulása sürgetővé teszi magánjogunk reformját. Láttuk, hogy a nagybirtok ettől nem idegenkedik, sőt ellenkezőleg, a saját érdekében mindig hajlandó forradalmi újításokra. Miért hangoztatják mégis, hogy a jog alkotásának alapelve a konzervativizmus legyen? Minden vezető társadalmi rétegnek különböző jelszavai vannak a nyilvánosság számára és házi használatra. A nyilvánosság előtt mindig azt hirdetik, hogy a jog vagy változatlanul maradt, vagy csak igen kevésbé módosult és hogy ez így helyes, — nehogy a csekélyebb befolyású, vagy a politikai életből kizárt néprétegek példát merítsenek és ők is állandóan reformot követeljenek. Amikor nekik van újításra szükségök, ezt mindig keresztül viszik, e jogtudósok úgy tüntetik fel a dolgot, mintha a régi alapelveken

változás nem történt volna. A jogi konzervativizmus hangoztatása azért is fontos, mert ez a bíraskodás alapelvévé is válik és a döntések esetén, amikor kiváltságos érdek ütközik össze valamely modern gazdasági fejleménnyel, a bíróság, — minthogy a jogalkalmazás és jogalkotás alapelve a konzervativizmus — az előbbinek megvédésére határozza el magát. Ez az irányzat magyarázza meg, hogy a javaslatban is sok oly konzervatív irányú jogszabály foglaltatik, melyeknek a való életben jelentősége nincs s csupán azért veszik fel azokat a törvénykönyvbe, hogy ebből is lássék, mennyire ragaszkodik a törvényhozó a régi jogszabályokhoz.

A törvény joga és az élet joga

A konzervativizmus érthető lenne akkor, ha a törvény a meglevő jogállapotot akarná megrögzíteni, úgy, amint az az életben kifejlődött. Az a konzervativizmus azonban, mely a javaslatban megnyilvánul, nem azt a jogot tartja fenn, amellyel a nép nagy tömegei élnek, hanem a törvények és döntvénytárak jogát. Minden oly társadalomban, mely a fejlettségnek bizonyos fokára jut, a tényleges és formulázott jogszabályok között szakadék áll be. A jogszabályokat a kiváltságos rétegek alkotják. A különböző társadalmi osztályok azonban saját maguk fejlesztenek ki szükségleteiknek megfelelő szokásokat. Konfliktus esetén, ha a jogvita köztük és a kiváltságos rétegek között merül fel, ezek természetesen nem nyerne alkalmazást, de az életben állandóan hatnak és működnek.

A magyar jog erre számos példát szolgáltat. A törvény a nagykorúság korhatárát 24 évben állapítja meg, ellenben, — mint már említettük, — az élet nagykorúvá teszi a lakosság túlnyomó részét jóval eme korhatár előtt. Az élet házassági vagyongoga különbözik a törvénybeli és bírói szabályoktól. Ez nemcsak Magyarországra vonatkozik, mert nincs Európában állam, melyben a házassági vagyong jog rendelkezései kongruensek volnának a tényleges viszonyokkal.* A magyar házassági vagyong jog a vagyong elkülönzés rendszerén alapul, a parasztság jelentékeny részénél azonban a házasfelek között vagyong közösség áll fenn. 25 év óta nagy összegeket költöttek arra, hogy a telekkönyvet az étellel összhangba hozzák és szakértők állítása szerint a telekkönyvi feljegyzések 50%-a még ma sem felel meg a tényleges viszonyoknak. Eddigi jogunk nem ismerte az építményi jog intézményét, annak dacára, hogy az rendkívül el van terjedve. A pactum antichreticum — az ingatlanok a záloghitelező használatába való átbozsátása. — 60 év óta el van tiltva és mégis Erdélyben nagy mértékben szokásos. A javaslat rendkívül kiterjeszti az ingatlan tartozékainak fogalmát, a köznép pedig rendszerint külön szerződik földjeire és jószágaira. Az örökgogban az egyenlő osztály rendszere túlnyomó, mégis vidékenként eltérő öröklési szokványok vannak a törvény ellenkező intézkedései dacára is hatályban. A jobbágyság már 66 év óta el van törölve és mégis sok helyt úgyszólván sértetlenül fennáll.

* Eugen Ehrlich: *Grundlegung der Soziologie des Rechts*. 1913. 317 1.

Az élet és a jogi szabályok ezen különbözősége folytán a színleges és álügyletek, nagy választékban burjánóznak fel. Ahol a törvénybeli jogban nincs meg a fejlődési képesség, ott a forgalom és termelés a megengedett jogügyleteket egészen más célokra használják fel, mint amiért azokat a törvényhozó megalkotta. Ilyen volt a római jogban az *in jure cessio*, a színleges beismerés, az angol jogban pedig a *finés and recoveries* intézménye, mely a javak forgalmát a *common law* szigorú jogszabályával szemben színleges perek és perbeli egyezségek útján tette lehetővé. * A törvény merevségével és mozdulatlanságával szemben a gazdasági szükségletek rejtekutakon, mint Ihering mondja: *durch die Schleichwege des Lebens* ** érvényesülnek. A jogszabályok jelentékeny része csak úgy válik elviselhetővé, ha az ily kisegítő intézményeknek és színleges ügyleteknek egész sora keletkezik. Minden oly eljárás azonban, amely a törvény betűinek megkerülésével jár, visszaélésekre, kijátszásokra adhat okot és ennél fogva a forgalom biztonságát jelentékenyen csökkenti.

A kodifikáció alapelvei

Annak a magánjogi törvénykönyvnek, amely a javak termelését és forgalmát akarja szabályozni, nézetünk szerint a következő alapelvek szerint kellene készülnie.

Mindenekelőtt meg kell állapítani azt, hogy a gazdasági szervezet fejlődése mely irányban halad és a szabályozásnak abból kell kiindulni, hogy — bizonyos rövidebb időre, egy-két évtizedre — ezt a fejlődési irányzatot előmozdítsa.

A törvényjavaslat szerkesztésének megkezdése előtt jogi katasztert kell összeállítani, illetőleg meg kell szerkeszteni az ország jogi térképét. Most a kodifikátor mielőtt munkához lát, a budapesti kir. kúriai döntvénytárban levő joganyagot tanulmányozza át, a helyes kodifikációnál az ország legkülönbözőbb vidékeinek jogi szokásait kellene felfedező körúton megismerni. A földművelésügyi minisztérium az örökjog terén már tett egy évtizeddel ezelőtt ily kísérletet. Ugyancsak a munkálatok megkezdése előtt a Petrazycki által sürgetett magánjogi statisztika is elkészítendő*** és útmutatásai felhasználandók.

A törvényjavaslat a magyar közgazdaság jogi rendje akar lenni, holott a közgazdaság egészen más alapfogalmakkal operál, mint a mai jog. A törvényhozási munkálatok megkezdése előtt tehát a jogi és közgazdasági fogalmak a tudomány mai kor igényei szerint kapcsolatba hozandók.

Az ilyképen előkészített kódexnek az alapelve az újítás legyen, az az lehetőleg minden jogszabályt ki kell cserélni, hacsak be nem bizonyul, hogy a jogszabály a fejlődő gazdasági élet igényeit kielégíteni ezután is alkalmas leend. Az osztrák ptkv. a *Code Civil* és a porosz *Landrecht* azért maradtak oly sokáig hatályban és

* Pollock: *The Land Laws* III. kiadás, 168. 1.

** Ihering: *Geist* III. 247,

*** Petrazycki id. m. II. 620 1.

töltik be még ma is türethetően hivatásukat, mert korukat megelőzték és egy győzedelmesen előnyomuló új gazdasági és társadalmi szervezet szükségleteinek feleltek meg. A javaslat nem ezeket, hanem a német ptkv.-et követi, mely a német agrár-konzervativizmus szülötte és már megalkotásakor ellentétben állott a haladás igényeivel. A külföldről át kell venni minden szabályt, amelyről bebizonyult, hogy a fentemlített szempontoknak megfelelő. A javaslat oly nagy mértékben másolja a német ptkv.-t, hogy a fenti kijelentés miatt nem kell attól félnünk, hogy a hazafiatlanság vádjával illetnek.

A törvény igyekezzék azt a szakadékot, amely ma a törvény joga és az élet joga között van eltüntetni, vagy legalább is áthidalni. Ezen célból szükséges, hogy ott, ahol a helyi viszonyok alakulása speciális jogszabályokat tesz szükségessé, ott a törvényhozó vagy tekintettel legyen ezekre, vagy pedig mint az angol jogban szokásos (*delegation of the authority*)*) a demokratikus alapon újjászervezett önkormányzati testületeket hatalmazza fel ily jogszabályok megalkotására. Tekintettel kell lenni a különböző társadalmi osztályok és foglalkozási ágak eltérő igényeire. Ne törekedjünk színleges egyenlőségre és ne lássuk abban a demokrácia győzelmét, hogyha az a jog, amely csupán a nagybirtok érdekének felel meg, egyenlően alkalmazandók a kis és nagybirtokra, a városi és falusi ingatlanra, oly ingatlanra, amely gyári stb. célokra szolgál.

A kötelmi jog túlnyomó része a kereskedelmi jogba olvasztandó be. Ez nálunk azért is szükséges, mert ha magánjogi intézmények nagy részét a kereskedelmi jogba visszük be, akkor ezek a törvények Horvátországra nézve is hatályosak. Tekintettel arra, hogy a különböző jogok nemzetközi egyenlősítésére irányuló mozgalom mennyire élénk lett az utóbbi időben, törekedni kell arra is, hogy mennél több magánjogi szabály, különösen azok, amelyek a forgalomra vonatkoznak, szabályoztassék egyöntetűen. Különösen az kívánatos, hogy Ausztriával minél nagyobb legyen a jogi azonosság. Amint a nemzetközi váltójogi egyezmény aláírása nem jelentette Magyarország önálló államiságának feladatát, nem jelentené azt ennek az elvnek követése sem.

Gondoskodni kell arról, hogy a kódex minél könnyebben legyen revízió alá vonható és a spanyol ptkv. mintájára intézkedései minden tíz évben átvizsgálandók volnának abból a szempontból*) vajjon a forgalom és termelés igényeinek megfelelnek-e?

Az alapelvnek ily irányú keresztülvitele a bírói gyakorlatra is megtenné a maga hatását. Hogy az élet a joggal itt is kapcsolatba jusson, szükséges lenne, hogy a laikus elem, különösen a választott bíróságok útján a bírászkodás körébe minél intenzívebben vonassék be.

* Sheldon Amos: *The Science of law*. 1874. 76 1.

** Szász-Schwarz Gusztáv: *Parerga* 1912. 33. 1.

III. A polgári törvénykönyv és a gazdasági élet

Rövid áttekintésben azt fogjuk megvizsgálni, hogy a termelés és forgalom, a gazdasági tevékenység szükségleteit mennyiben elégítik ki a javaslat konkrét intézkedései. A rendelkezésünkre álló hely szűk volta miatt csak a legszükségesebb példákra szorítkozunk.

A földkérdés

A föld szerepe a gazdasági életben kettős. Mint magántulajdonban levő termelési eszköz, a tulajdonos részére bizonyos járadékot biztosít. A föld tehát elsősorban járadékforrás. A föld azonkívül az elsőrendű szükségletek kielégítésére szükséges legfontosabb élelmiszereket, továbbá az ipari nyers és segédanyagokat szolgáltatja és így a fogyasztásnak, az emberi szükséglet kielégítésnek alapja. A jogi szabályozás módja attól függ, minek tekinti a törvényhozó a földet, járadékforrásnak, vagy pedig a fogyasztás, a szükséglet-kielégítés alapjának? Az előbbi esetben a szabályozás arra fog irányulni, hogy a föld lehetőleg azoknál maradjon, akik a járadékot eddig is élvezték, hogy a járadék azok rovására, akik a föld birtoklásából ki vannak zárva, lehetőleg fokoztassék, vagy pedig, legalább csökkenése elkerülhető legyen. Ennek a felfogásnak következménye a földbirtok viszonyok megrögzítésére, a birtokmegosztás stabilizálására irányuló törekvés. Ellenkező esetben a törvényhozás törekvése az lesz, hogy a föld minél jobban kielégítse a tőle függő szükségleteket. Ez pedig csak úgy lehetséges, ha a föld produktivitása fokoztatik. A jogi szabályozás programja ebben az esetben a többtermelés lesz.

Lássuk, melyik irányzat túlnyomó a polgári tvk. javaslatában.

A birtokmegosztás megrögzülése

Ezen a téren a javaslat inkább negatív irányban tölti be hivatását. Megtartja a régi szabályokat és tartózkodik minden olyan újítástól, mely a létező állapotokat bármi tekintetben megzavarhatná. Mindazonáltal nem hiányzanak az új béklyók sem, ebben az igyekvésben különösen az örökjogi rész vezet.

A személyi jogban a magas korhatár megtartása az előmunkálatok bevallása szerint arra irányul, hogy vagyonos ifjak ingatlanokat el ne idegeníthessék. A házassági vagyonjogban az elkülönözés merev rendszere, mely a legfelsőbb osztályok szükségleteinek felel meg, szintén e célt szolgálja. A dologi jogban a szerződési szabadság majdnem teljesen hiányzik, nehogy a feleknek módjában legyen a törvény szabályait megváltoztatni. A szerződési szabadság csak az építményi jognál van meg, továbbá a haszonbérleti jognál, melyet épen ezen okoknál fogva a javaslat egyéb törvénykönyvek mintájára a kötelmi jogba soroz be. Nyitva hagyja a lehetőséget, hogy a telektulajdonos és a haszonbérbe adó a vele szemben álló gyengébb felet a törvény szabványánál súlyosabb feltételek elfogadására kényszeríthesse. A birtokmegosztás reformja, a kötött birtok felszabadítása tekintetében minden kezdeményezés hiányzik, pedig e téren napjainkban Oroszországban, Romániában és

Angliában valósággal forradalmi változások mentek végbe. A tulajdon átruházásának érvényességéhez a javaslat a mai jog álláspontjának megfelelően kauzális szerződést kíván, azaz nem elég, hogy a felek az átruházásban megegyezzenek, mint azzal a német pktv. megelégszik, hanem szükséges, hogy a megegyezésnek ezenkívül érvényes jogalapja is legyen. Ez a tulajdonátruházások megnehezítését célozza, mint azt az előmunkálatok kifejezetten elismerik. A javaslat rendkívül kiterjeszti az alkotó rész és tartozék fogalmát és a tartozékok forgalmára is az ingatlanra vonatkozó szabályokat rendeli alkalmazni, mely álláspontnak következetes keresztülvitele az áruforgalomnak megbénítását jelentheti.

Az örökjog a birtokviszonyok stabilizálása szempontjából még a dologi jognál is fontosabb. A javaslat örökjogi részének egyik célja mindenáron megakadályozni a nagyobb birtokok szétesését, másrészt pedig a parasztság körébe is átvinni mindama szabályokat, amelyek ott is egy kiváltságos és a konzervativizmus támaszául szolgálható réteg megteremtésére alkalmasak. A javaslat az előmunkálatokkal ellentétben a törvényes öröklés körét az özszülők csoportjáig terjeszti ki, hogy az állam örökösödési jogát lehetőleg kizárja. Fentartja az ági öröklés rendszerét, mely szerint ha az örök-hagyónak ivadékra nincs, a szülői és nagyszülői ágról reája hárult vagyon a rokonságra száll vissza. A kúria legutóbbi gyakorlatának nyomán a javaslat megengedi, hogy az ági hagyományos az ági ingatlant, amennyiben az meg van még, természetben követelhesse. Az utóöröklés célja, hogy a hitbizomány intézményét a közönséges jogba is bevigye és a vagyont megkösse. Az eddigi jogállapothoz képest a javaslat az utóörökösödés időhatárát kiterjeszti és azt két fokon át teszi lehetővé. Eddigi jogunkkal összhangzóan, de az első tervezettel ellentétben, fenntartja a dologi hagyomány intézményét, mely szerint ha a hagyomány tárgya dolog, azt természetben kell kiadni.

Legfeltűnőbb újítása a javaslatnak az Anerbenrechtnek, a törzsöröklésnek kei ülő utón való becsempészése. Az örök-hagyónak jogában áll valamely mezőgazdasági ingatlant hozadéki értékben valamelyik ivadékra hagyni és ebben az esetben a jószágot a másik ivadék köteles részének megszabásánál is hozadéki értékben kell számításba venni. De az örök-hagyó intézkedésének hiányában is jogában áll az örök-hagyó valamely ivadékának követelni azt, hogy a jószágot hozadéki értéke szerint utalják osztályrészébe, ha a gazdaság folytatására ő mutatkozik legalkalmasabbnak. Vagyis ez azt jelenti, hogy a mezőgazdasági ingatlant egy örökös kapja meg, — rendszerint, természetesen az első szülött — és a többieknek türniök kell azt, hogy őket, — tekintettel arra az óriási különbségre, mely hozadéki és forgalmi érték között létezik — az örökség egy csekély részével elégtételt ki. Az örökjog a javaslatnak kétségtelenül legreakciósabb része.

Töbftermelés

Az a javaslat, mely a mai birtokmegosztást érintetlenül hagyja, szembehelyezkedik a mezőgazdasági produktivitás fokozásának köve-

telményeivel. A kötött birtok túlnyomó része nem képes betölteni azt a hivatást, mely reá a lakosság élelmezése tekintetében hárul és a nagybirtok a kisbirtokkal szemben a gazdálkodás minden ágában, mely gondos és kitartó munkát kíván, inferioritásban van. A javaslat abban az irányban nem tesz kísérletet, hogy a kötött birtoknak gazdálkodását megjavítsa, pedig erre a kötelező üzemterv előírásával és ellenőrzésével már az erdőtörvény is adott példát. Semmi modern kezdeményezéshez nem mer nyúlni, holott az idevágó intézkedések sokkal kevésbé lennének radikálisak, minő 1848-ban az ősiség megszüntetése és a jobbágyság eltörlése volt.

A birtokmegosztás változatlansága elsősorban a földművelő lakosságra káros, mert lehetetlenné teszi részére, hogy annyi földhöz jusson, amennyi megélhetéséhez szükséges. A dologi jog mereven kiélezi a tulajdonos érdekeit. A produktív gazdálkodás előmozdítására felette szükséges volna annak az elvnek keresztülvitele, hogy a tulajdonos minden, a föld termőképességének emelésére fordított kiadást, minden beruházást, — hacsak ez nem irányul arra, hogy a tulajdonos részére jogainak gyakorlását lehetetlenné tegye — megtéríteni tartozik. É helyett a javaslat jogi formulákhoz folyamodik, a tulajdonos néha a megbízás, máskor a megbízás nélküli ügyvitel vagy az alaptalan gazdagodás szabályai szerint felel s legfeljebb arra jogosítja fel a birtokost, hogy az ingatlantól elválasztható dolgait elvihesse, ami a rendszeres gazdálkodás elveivel nyilvánvaló ellentétben van. A tartozék túlságos kiterjesztése a kisgazdára nézve káros, mert az ingatlannal együtt egész gazdasági felszerelését elárverezik, azonkívül a személyi hitelt és ingó jelzáloghitelt lehetetlenné teszi. A birtok szabályozása körében helyes újítás, hogy a haszonbérletnek a haszonbérbeadóval szemben birtokvédelemre van joga. A szűkebben útra vonatkozó szabályok úgy intézkednek, hogy amennyiben a nagybirtok a mellé levő kisbirtoknak utat enged, ezért járadékot igényelhet, ellenben a parcellázott nagybirtoknál a szomszéd tulajdonosok egymásnak ingyenesen kötelesek azt átengedni. Helyes az, hogy a javaslat az elbirtoklást megkönnyíti, mert a produktivitás javára szolgál, ha az ingatlan annak a tulajdonába jut, aki azt huzamosabb időn át művelte. A szolgálmi jog körében csak oly szolgálmat sorol fel, melyek már a római jogban is ismeretesek voltak és nem szabályozza azokat, melyek arra az esetre is megengedik a szomszédos telek használatát, ha ez az uralkodó telek produktivitásának emelésére szükséges. A haszonélvezet nem termelési, hanem fogyasztási célokat szolgál és így annak szűkebb körre szorítása kívánatos lenne. A rablógazdálkodás ellen ez a fejezet elég védelmet nyújt, viszont azonban megnehezíti a haszonélvező részére, hogy produktív gazdálkodást folytathasson. Az örökhaszonbérlet intézményét, mely a földéhség csillapítására alkalmas eszköz lenne, — minthogy ez a nagybirtoknak nem kedves — mellőzi. A tulajdonközösségre vonatkozó szabályokat a kötelmi jogba teszi át és elutasít minden oly indítványt, amely a meglévő közösségeknek modern átalakítására, különösen pedig a szövetkezeti mezőgazdaság létesítésére vonatkoznék.

Az örökjog körében rendkívül sok helyet enged a javaslat a haszonélvezeti formának, így a szülői, özvegyi jognál és köteles résznél. Minthogy az örökjogi haszonélvezetnek rendszerint csak az a célja, hogy az igényjogosult személyek megfelelő eltartásban részesüljenek, kötelező szabályul kellene azt kimondani, amit a javaslat csak kivételesen rendel, t. i. hogy a juttatás és eltartás pénzbeli járadékban nyújtassék. Ebből a szempontból helyesebb volna az özvegynek nem haszonélvezetet, hanem állagöröklést biztosítani. Az utóöröklés a hitbizományhoz hasonlóan lehetlenné teszi az okszerű gazdálkodást. A javaslat igyekszik az egyenes örökös jogkörét némileg kiterjeszteni, de a belterjes művelést lehetlenné fogja tenni az az intézkedés, hogy amit az egyenes örökös a hagyaték felszerelésébe besorozott, az az utóöröklés körébe tartozik. Megfelelőbb a végrendeleti végrehajtó intézményének szabályozása, melynek jogköre elég tág ahhoz, hogy helyes gazdálkodást folytathasson. A hozadéki értékben való becsléssel kapcsolatos törzsörökösödés látszólag arra céloz, hogy az ingatlan az erre legalkalmasabb kezekbe kerüljön, de eredménye ugyanaz lesz, mint a hitbizományak. A hagyatéki birtokos beruházásának és költségeinek megtérítése tekintetében is érvényesül a javaslat szükkeblű álláspontja.

Földhitel

A földbirtok terhének szaporodása különböző okokra vezethető vissza. A legtöbb adósság azonban mégis azért jön létre, mert a pénz földszerzésre, javításokra és beruházásokra szükséges és így tehát az adósságok növekedése a produktivitás szempontjából nem kedvezőtlen jelenség. Mégis a javaslat — bár indokolásában maga is elismeri, hogy ez feltartóztatlan folyamat — mindent el akar követni, hogy ezt megakadályozza, mert, amint a dologi jognak szerkesztője írja, „nem feladata a törvényhozásnak, hogy a földbirtok terhelését könnyítse és hitelképességét lehetőségig fokozza”.^{*} Minthogy a föld terheinek növekedése szükségszerű fejlemény, ennek a konzervatív álláspontnak következménye csak az lehet, hogy ha a tulajdonos nem tud hitelhez jutni, akkor a földbirtok árverés alá kerül. A konzervativizmus e téren annyira megy, hogy a javaslat nem fogad el semmi újítást sem, akárhogy beváltak is azok a külföldön, így az ingó jelzálogot, melyet különben a legkülönbözőbb gazdasági érdekképviseltek sürgetnek, nem szabályozza, hanem a speciális törvényhozás körébe utalja. Elutasítja továbbá a Németországban és Svájcban bevált jelzáloglevél és telektartozás intézményének rendszeresítését is. Nem tudta magát továbbá a járadékadósság bevezetésére sem elhatározni, pedig ezt épen az agrárius körök sürgetik. De még az ily hatalmas befolyás sem volt elegendő ahhoz, hogy a kódex szerkesztőinek minden újítástól való irtózását legyőzzék. Minthogy a városi telkekre nézve is azonos szabályokat állít fel, a városi ingatlan forgalmat is ép oly nehézkessé teszi, mint a földbirtokét, ami a lakáskérdésnek kedvezőtlen állapotához jelentékenyen hozzájárul.

^{*} Imling Konrád: *A földbirtok mozgósítása* 1906. 7. 1.

A lakosság számának növekedése, az áruforgalom méreteinek szédületes kiterjedése mellett a magánjognak nem lehet fontosabb célja, minthogy a forgalom lebonyolítását és gyorsaságát előmozdítsa, a vállalkozást és a gazdasági tevékenységet megkönnyítse. Ebben a tekintetben a javaslatnak kötetmi része sok helyes szabály tartalmaz, de azért egészében inkább gátló, mint előmozdító hatást fog gyakorolni.

A személyi jog körében említendő a már említett magas korhatár, amely az élet és a törvény joga között a forgalom hátrányára ellentétet szül. Ha már a vagyonos osztályok gyermekeit mindenáron kimélni akarják, legalább annyit kellene kimondani, hogy aki önálló gazdasági tevékenységet folytat, már 20, legfeljebb 21 éves korában nagykorú legyen.

A házassági vagyoni jog terén az a rendszer a leghelyesebb, mely a házasság tartama alatt a legnagyobb gazdasági erő kifejtést teszi lehetővé, a házasság megszűnte után pedig a lebonyolítást a legkönnyebben eszközli. Mindkét célnak a javaslat merev vagyonekülönbözési rendszere nem felel meg és éppen azért azokban a társadalmi osztályokban, ahol a nő résztvesz a kereseti tevékenységben, a vagyonekülönbözési rendszerét kellene életbeléptetni. A hozományt a javaslat teljesen elhibázottan úgy tekinti, mint a házassági terhekhez való hozzájárulást, holott a kereskedő- és iparososztály körében ez rendszerint üzlet vagy foglalkozás megkezdésére, adósságok rendezésére és az üzem kiterjesztésére szolgál. Ebből a hibás felfogásból származik az a képtelen intézkedés, hogy ellenkező megállapodás hiányában a férj a pénzhozományt árva-vagyon módjára tartozik biztosítani. A közszerzeményre vonatkozó intézkedések nagyon bonyolultak, számtalan perre adhatnak alkalmat, bármily haladást is jelentenek az I. terv. eljlesztő szövegezéséhez képest. A házassági szerződéseket a javaslat megengedi ugyan, de az általános vagyonekülönbözési kikötését nem, amit semminemű gyakorlati szempont nem igazolhat.

A dologi jogban, mint már említettük, a tartozék fogalmának és az ingatlan minőségnek kiterjesztése rendkívül meg fogja a forgalmat nehezíteni. Ugyanezt a hatást idézi elő, hogy az ingó dolgok tulajdonának átruházás útján való megszerzéséhez a javaslat . átadást kivan. Igaz, hogy ez eddig is így volt, de viszont az életben átadás csak az esetek kisebb részében megy végbe, úgy hogy maga a javaslat is szükségesnek tart nagyszámú kisegítő intézkedést. Az ily szabályozás azonban a jogállapotot bizonytalanná teszi. A ingó zálogjog eléggé sikerült, egyes intézkedései még a mai kereskedelmi jog szabványain is túl mennek, viszont a jelzálog merevsége az ingatlanokra vonatkozó ügyleteket továbbra is nehézkessé fogja tenni.

A kötetmi jog körében váltakozva fordulnak elő a forgalom előmozdítására nézve előnyös és hátrányos szabályok. Az előbbiek közül megemlítendő az az intézkedés, mely szerint a szerződést rendszerint bármely alakban lehet megkötni, ami elvileg az alaknélküliség elfogadását jelenti. Az adós helyett harmadik személy is teljesítheti

a kötelezettséget, ami a teljesítést és az ügyletek lebonyolítását megkönnyíti. A biztosítékadás megkönnyítésére szolgál, hogy a kötelezett fél, ha készpénzt, értékpapírokat, ingó dolgokat vagy jelzálogjogot nem engedhet át, alkalmas kezes állíthat. A beszámítást a mai joggal szemben a javaslat tágabb keretek között engedi meg. Az egyes szerződések részletes szabályozása a mai jogállapottal szemben, midőn csupán a bírói gyakorlat hiányos tételei nyújtanak útmutatást, a forgalomra kétségtelenül élénkítőleg fog hatni. A hátrányos intézkedések között kiemelendő, hogy számos ügyletre nézve az eddiginél súlyosabb alakszerűséget ír elő; pl. hogy a kötbér csak írásban köthető ki s a kezességnek érvényességéhez szintén okirat szükséges. Ez utóbbi volt a német ptkv. tárgyalásakor az agráriusok legfőbb kívánsága is. Az ingatlanról szóló adás-vételi szerződés érvényéhez eddigi jogunkkal ellentétben okirat szükséges. Ezt némileg ellensúlyozza az az intézkedés, hogy a meg nem felelő alakban kötött szerződés érvényessé válik a telekkönyvi bejegyzéssel megerősített teljesítés által. Mint további példát meg kell még említenünk, hogy a javaslat a kezes részére a sortartás kifogását biztosítja, tehát az adós a kielégítést mindaddig megtagadhatja, amíg a hitelező ki nem mutatja, hogy követelését sikertelenül kísérelte meg a főadósön végrehajtás útján megvenni. Ez a mai jognál hátrányosabb álláspont, mert a bíróság most a marasztalást elrendeli, s csak a végrehajtás marad függőben. A hitelező a kielégítéshez oly későn juthat, amire a kezes vagyoni viszonyai teljesen megromolhatnak. Megemlítendő végül az az intézkedés, hogy aki a törvényes kamatlábnál 1%-kal magasabb kamatot fizet, tőketartozását 6 hónap elteltével 6 hónapra bármikor felmondhatja. Ez a jogszabály oly hatást fog előidézni, mely intencióival a legeléesebb ellentétben áll, mert mindig ha hosszabb ideig tartó lekötésre vagy tranzakcióra kerül a sor, az adós vagy nem fog hitelt nyerni, vagy pedig a kamatláb a felmondás lehetősége miatt még jobban fel fogja szökni. Az amortizációs kölcsönök körében nagy zavarok fognak beállani.

Az örökjogban szükség van arra, hogy a vagyon alanyában bekövetkezett változás a termelés és forgalom menetét huzamosan ne akadályozza és hogy az örökség lebonyolítása lehetőleg könnyen történjék. A javaslat a formalizmust kiterjeszti és oly szerződésekre nézve, amelyeknél eddig magánokirat elégséges volt, pl. öröklési szerződés, öröklésről való lemondás, örökség elidegenítése, közokirati kényszert kíván meg. Ezzel szemben jelentékeny haladás, hogy elismeri az u. n. *holográf*, tehát az örökhagyó által sajátkezűleg írt és aláírt végrendelet érvényességét. Az ági öröklés fentartása és intenzívebbé tétele a bizonyítási nehézségek folytán sok huzavonára és perre fog okot adni. Az utóöröklés nemcsak a földbirtok észszerű kezelését teszi lehetetlenné, hanem a forgalomnak is jelentős gátja lesz. Az örökség megszerzésére nézve a javaslat fentartja a mai jogot, mely szerint az örökös az örökséget a törvény erejénél fogva szerzi meg és külön elfogadási nyilatkozat részéről nem szükséges. Nagyobb hagyatékoknál az elfogadási rendszer helyesebb volna és ugyancsak ezekre a hagyatékok kötelező hatósági likvidációja lenne kimondandó.

A végrendeleti végrehajtó hatáskörének kiszélesítése, a gondnoki felszámolás intézményének létesítése és az örökség elidegenítésére vonatkozó részletes szabályozás már inkább megfelel a forgalom érdekeinek.

A forgalom biztonsága

A személyi jog körében a teljeskorúság magas korhatára csökkenteni a jogbiztonságot, mert alkalmat ad a kiskorúsági kifogás ürügye alatt a legkülönbözőbb jogkijátszásokra.

A házassági vagyoni jog körében mindenekelőtt meg kell említeni, hogy a háztartási adósságokért a férj és feleség nem egyetemlegesen felelősek, hanem elsősorban a férj, és a nő csak akkor, ha háztartási hatáskörét túllépte. Ez sok visszaélésnek és bizonytalanságnak lesz okozója. A házassági vagyoni jogi rendszerek közül egy sincs, amely a hitelezők kijátszásának annyi teret adna, mint a vagyonekülönbözési rendszer, mert míg egyéb rendszerekben a házasságfeleknek összes vagyona szolgál kielégítési alapul, itt színleges ügyletekkel a házasságfelek egymás között mindig arra ruházhatják át vagyontukat vagy annak egy részét, akit nem fenyeget végrehajtás.

A dologi jog körében a következők említendők: A birtok helyes szabályozása a forgalom biztonságát nagyban emeli, de ugyanabból a szempontból el kellene tiltani azt, hogy a tilos önhatalom egy éven felül viszonzható legyen, mert ez folytonos erőszakoskodásokra vezet. A telekkönyvi jog körében a javaslat eddigi jogunknak megfelelően kénytelen áttörni a publicitás elvét, mely szerint a telekkönyv tartama helyesnek tekintendő és a telekkönyvi bejegyzések megtámadását bizonyos záros határidőn belül jóhiszemű harmadik személyekkel szemben is megengedi. Az elidegenítési és termelési tilalom szabályozása helyesnek mondható, ugyancsak helyeselhető a javaslat amaz álláspontja is, hogy az ingó forgalom körében a jóhiszemű szerzés hatályát kiterjeszti. Az ingó zálog- és jelzálogjogra vonatkozó intézkedések mérlege vegyes, a részletekben sok helyes intézkedés van, de még több a kifogásolni való, az új intézmények visszautasítása azért helytelen, mivel ezek nemcsak a jelzálog-forgalom lebonyolítását könnyítik meg, hanem a hitelezőknek is nagyobb biztosítékot nyújtanak.

A kötelmi jogban a forgalom biztonságát előmozdító intézkedések közül megemlítendő a következők: Az ajánlat kötelező erejének körülírása eddigi jogunknál szabatosabb és az alaptalan visszalépések útját vágja. Az ügyleteknek tévedés címén való megtámadhatása a jelenlegi joghoz képest szintén meg van szorítva. A bérleti és haszonbérleti jog szakít a *Kauf bricht Miete* elvével, ami nemcsak a gazdaságilag gyengébb elemek szempontjából előnyös, hanem a bérelő és haszonbérelő hitelezőinek érdekeit is szolgálja. A társasági jogban a társasági vagyonnak a tagok magánvagyonától való elkülönítése szintén előnyös, nemkülönben a tilos cselekményekre nézve a kártérítési jognak kiszélesítése.

Hátrányos intézkedések: A meghatalmazott visszavonását mindenkinél, aki arról tudott, vagy tudhatott, tudomására kell hozni, ellenkező esetben a képviselőt továbbra is fennáll. Ennek az elvnek

keresztülvitele gyakran lehetetlen lesz. A harmadik személyek javára kötött szerződéseknél a kedvezményezett joga felett az ígértevő túlságosan nagy mértékben rendelkezhetik. A javaslat megengedi azt, hogy a felek egyes követelésekre nézve az átruházást kizárhassák. Minthogy ez rendszerint nyilvánosságra nem jut, harmadik személy valahányszor egy követelést engedmény útján megszerez, mindig ki van annak a veszélynek téve, hogy az engedményi ügylet érvénytelen. Az is helytelen újítás a mai joghoz képest, hogy az engedményező az adós fizetőképességéért nem szavatol. Az elévülési időt a javaslat 32 évről 20 évre szállítja le. Ez általában véve helyes, de viszont más oldalon túlzásba megy, mivel számos követelésre nézve, melyek közé az iparosok és kereskedők stb. követelései is túlnyomóan tartoznak, az elévülési időt 3 évre szállítja le. Ez a mai jogállapothoz képest túlságosan nagy ugrás és a forgalomban okvetlenül zavarokat fog előidézni.

Az örökjoggal szemben a forgalom biztonsága megkívánja, hogy a hagyatéki hitelezők, valamint az örökös hitelezői is minél hamarabb követeléseihez jussanak. Ebből a szempontból mindenekelőtt az utóöröklés kifogásolható, mert ennek következménye, hogy az egyenes örökös hitelezői elől elvonják a kielégítési alapot. A javaslat indokolása szerint a személyes hitelező dologi alap hiánya miatt nem panaszkodhatik, az életben azonban mégis úgy áll a dolog, hogy valakinek hitele elsősorban attól függ, minő örökség vár reá. Az utóöröklés intézménye továbbá igen alkalmas arra, hogy az örökös az örökagyóval egyetértésben a saját hitelezőit kijátszhassa. A dologi hagyomány intézménye azért káros, mert ezt ki kell adni a hagyományosnak, akinek módjában van azt elidegeníteni, mielőtt a hagyatéki hitelezők tudomást szerezhetnek az egyéb hagyatéki passzív voltáról. Az örökös felelőssége tekintetében a javaslat azon az állásponton van, hogy az örökös a hagyatékkal felel (*cum viribus*), eddigi jogunk szerint azonban a hitelezőknek választásuk volt, hogy végrehajtás esetén vagy a hagyatéki tárgyakra, vagy pedig az örökös egyéb vagyonára vezettek végrehajtást, mely utóbbi esetben az örökös a hagyatéki értékével (*pro viribus*) felel. Ezt a választási jogot a javaslat elejti. A javaslat ismeri a hitelezők egybehívásának intézményét, de ez az örökösre nézve nem kötelező, ellenben a hitelezőre, ha a törvény által előírt határidőn belül nem jelentkezik, joghátrányok várnak. A gondnoki felszámolás intézménye, mely a hagyatéki csődjének elkerülésére irányul, üdvös újítás.

Ipari termelés

Mindaz, ami a forgalom érdekeire nézve kedvező vagy kedvezőtlen, az ipari termelésre is hasonló hatással van, úgy hogy csupán néhány kiegészítő megjegyzésre szorítkozunk. A javaslat vonakodik attól, hogy a természeti erő fogalmát meghatározza, holott ez a dolog fogalmától annyira különvált valami, hogy egybefoglalásuk folytonos zavarra adhat okot. A tartozék fogalmának kiterjesztését az ipar szintén hátrányosan érzi, mert az ingó jelző intézményére talap még inkább szüksége van, mint a mezőgazdaságnak. A feldolgozás

útján való tulajdonszerzés (specifikáció) eléggé sikerültén van szabályozva, ellenben a termények tulajdonának megszerzésére vonatkozó szabályok károsan befolyásolhatják az erdőkitermeléssel foglalkozó faipart. A szolgalmakra vonatkozó fejezet az ipari szolgalmakról nem emlékszik meg és hiányzik belőle az ú. n. kvalifikált szolgalm, mely nem valamely telekhez fűződik, hanem ipari, főleg közhasznú vállalatok javára szolgál. Az építményi jog terén a szerződési szabadság fenntartása káros következményekre vezethet. A vállalkozási szerződés a megrendelő elállási és szerződésfelbontási jogát túlon túl kiterjeszti, ellenben a vállalkozó követeléseit nem biztosítja hatályosan, a mire különösen az építőiparban felmerült szomorú tapasztalatok folytán sürgősen szükség lenne.

Az örökjogban az utóöröklés intézményét különösen ki kell emelnünk, mint amely az ipari termelést károsan befolyásolja. Ellenben a végrendeleti végrehajtó hatáskörének kiszélesítése itt is jótékonyan fog hatni.

Gazdaságilag gyengék védelme

A javaslatban nagyszámú intézkedést találunk, amely a gazdaságilag gyengéknek a védelmére irányul, hiszen minden oly szabály, mely a kötelezett fél és az adós érdekeit védi, ezt a célt szolgálja. Néhány szempontot mégis külön ki kell emelnünk. A javaslat gondoskodik a személyiség védelméről, de rendkívül félénken csupán elvi általánosságban, anélkül, hogy a megvédendő érdekeket szabatosabban körülírná. Mikor politikai célok eléréséről van szó, mint pl. a sajtótörvényben, a törvényhozás nem tanúsított ily félénkséget. A bérllet és a haszonbérllet körében a javaslat szakít a *Kauf bricht Miete* elvével, azonban meghagyja a szerződési szabadságot, ami az angol és ír földválság legfőbb oka. Egy rossz törvény, melyet a földesúr nem rosszabbíthat, sokkal jobb, mint enyhe szabályok, amelyeknél azonban a földesúr a bérlőre szigorúbbakat erőszakolhat. Nagy vívmánykép szokták emlegetni azt az intézkedést, mely szerint ha valaki más tapasztalatlanságának, alárendelt, függő vagy megszorult helyzetének stb. felhasználásával szándékosan reá bír, hogy vele oly szerződést kössön, amelyből a másiknak jelentékeny kárával igazolatlan előnyt szerez, a károsított fél a szerződést felbonthatja, vagy a teher leszállítását kívánhatja. Ez a jogszabály az illetéktelen befolyás (*undue influence*) ellen irányul, de nem lehet túlságosan komolyan venni, mert ha igen, úgy ezen az alapon minden oly szerződést, amelyet a nagybirtokossal vagy a gazdag gyárossal a szegény cseléd-bérlő és munkás köt, fel lehetne forgatni. Ekkora bátorságot a javaslatnak és bírói gyakorlatunknak nem imputálhatunk, a szabály eredménye tehát az lesz, hogy sok törvénykijátszásnak és rosszhiszemű kifogásnak fog alapul szolgálni. Oly törvény nem gondoskodhatik hathatósan a gazdaságilag gyengébbek védelméről, mely kizárja magából a munkajogot. A munkavállalási szerződés csak általános szabályokat tartalmaz, tekintve azt, hogy a munkaviszony minden nemére nézve speciális törvények léteznek, jelentősége igen csekély.

A javaslat szerkezete és nyelve

Az áttekinthetőség és könnyű kezelhetőség szempontjából mindenekelőtt kifogásolnunk kell az általános rész hiányát. Ennek elhagyásánál valószínűleg az a titkos gondolat volt irányító, hogy a javaslat legalább külsőleg ne hasonlítson túlságosan a német ptkv.-höz, amelyet — különösen a második szöveg — igen erősen utánzott. De ezzel az a hátrány jár, hogy az általános jogszabályoknak nagyrésze, amelyek már a családi és dologi jog körében alkalmaztatnak, csak sokkal később, a kötelmi jog első felében található, ellentétben a törvényszerkesztés azon legegyszerűbb szabályaival, amelyet már Montesquieu és Bentham fejtettek ki, hogy a törvényszerkesztő mindig csak ismert fogalmakkal operáljon, későbbi rendelkezésekre ne hivatkozzék, hanem csupán olyanokra, amelyek a törvény szövegében már előfordultak. De a legnagyobb hiba: a javaslatnak túlzás nélkül borzalmasnak mondható utalási rendszere, amikor gyakran csupán azért, hogy egy-két soros rendelkezés ismétlését megtakarítsa, képes keresztül-kasul utalni nagyszámú más törvényhelyre. Mintául vehette ma a svájci ptkv.-et, amelyben egyetlen egy utalási szám sem található. Ebben a tekintetben a törvény feltétlenül a legalaposabb átdolgozásra szorul.

A javaslat visszautasítja azt, hogy definíciókat és magyarázati szabályokat vegyen fel, mert ezek nem törvénykönyvbe, hanem tankönyvbe valók. Ez a kijelentés egyrészt nem helyes, mert hiszen ez csak megkönnyítené úgy a jogkereső közönség, mint a bíróságok helyzetét, de másrészt nem is igaz, mert hiszen a javaslatban nagyszámú definíció és magyarázati szabály található. Úgy jártak el, mint ahogy azt Bernhöft, a német ptkv. szerkesztőiről mondja, hogy ha a definíció könnyű volt, bevették a javaslatba, ha nem, kijelentették, hogy döntse el a kérdést a tudomány.* Ha azonban már valakinek dönteni kell, akkor helyesebb, ha a törvényhozás intézkedik. A bírói gyakorlatra inkább az a feladat vár, hogy a definíció keretein a gazdasági fejleményekhez képest szűkítsen, vagy tágítson.

A javaslat nyelve — bár magyarság szempontjából állítólag felülvizsgálták, — a legtipikusabb jogászai műnyelv, valóságos jogi zsargon. Az *ignorantia juris* elvének eltörlése a mai gazdasági és jogi rend alapján nyugvó társadalomban a forgalmat megbénítaná. De ha ily messzemenő elv érvényesítését nem is várhatjuk a javaslatától, azt meg lehetne követelni, hogy a törvénykönyv nyelvét legalább az iskolavégzett emberek megérthessék. Erre azonban a javaslat nem is törekszik, mert az indokolás göggel jelenti ki, hogy „aki nem bír elég előkészültséggel arra, hogy a jogszabályokban otthonos legyen, vagy nem érti, vagy pedig félreérti a törvényeket”**. Merjük állítani, hogy nemcsak a nagyközönség, a kereskedők és iparosok, hanem még a jogászok közül is azok, akik nem szakbeli magánjogászok, a törvénykönyv titkaiba behatolni nem tudnak. A javaslat nem az osztrák ptkv. és a svájci

* Conrad-Elster: *Handwörterbuch der Staatswissenschaften*. II. kt. Bernhöft cikke: *Bürgerliches Gesetzbuch*.

** I. kt. Bev. XII. I.

kódex népies nyelvét, hanem a német polgári törvénykönyvet utánozza, különösen abban a tulajdonságban, melyet Gény emel ki,* hogy még azokat a kifejezéseket is, melyeket a közönséges nyelvből vesz át bizonyos speciális értelemmel ruházza fel, holott az volna a helyes eljárás, hogy a csupán szűkkörben értett jogász kifejezések helyébe a köznapi szóhasználatot tenné. Inkább tanuljanak a jogászok új kifejezéseket, mint a jogkereső közönség. A javaslat szerkesztői is azon az állásponton vannak, mint a régebbi angol jogtudomány, hogy a jog tökéletességének előfeltétele annak bonyolultsága s a javaslatra is illik Bentham mondása: „mi hallottunk a zsarnokok cselekedeteiről, de nem hallottunk még olyan zsarnokról, aki megbünteti az embe-
reket oly törvényekkel szemben való engedetlenségért, melyeknek megismerését reájuk nézve lehetetlenné tette.”** A jogász szempon-
tok túltengése okozza, hogy a javaslat intézkedéseinek túlnyomó részében az étellel szembehelyezkedik és legfőbb ismertető jele az a tulaj-
donság, amelyet a németek Weltfremdheit-nak neveznek.

Összefoglalás

A javaslat a létező jog fentartására irányul. Gazdasági és tár-
sadményi rendszerünk beható vizsgálata jogrendszerünk gyökeres reform-
ját teszi kívánatossá. Az a törvény, amelynek bevallott célja a
mai jog fenntartása, már kiindulási pontjában el van hibázva. Mind-
amellett a javaslatban nagyszámú helyes intézkedés és sok hasznos
újítás foglaltatik. De ezek főleg a kötelmi jog körében és csakis ott
fordulnak elő, ahol a forgalom érdekeit ki lehet elégíteni anélkül,
hogy ezek a földbirtok hatalmi szempontjaival ellentétbe
jönnének. Mihelyt ezek a szempontok előtérbe nyomulnak, akkor a
konzervatív, sőt többnyire a reakciós irányzat győzedelmeskedik.
Mivel a forgalom és termelés mikéntje végső gyökereiben a föld-
birtok megosztására és jogrendjére vezethető vissza, ez pedig moz-
dulatlanul maradt, mindeme könnyebbségek és kisebb reformok igen
csekély jelentőséggel bírnak és a konzervativizmusból eredő hátrányt
ellensúlyozni nem tudják.

A miniszteri indokolás szerint a javaslat néhol merészen újító.
Őszintén megvalljuk, hogy ily jellegű intézkedéseket, a törzsöröklés
becsempészését leszámítva, benne nem találunk. Az azóta megjelent
hivatalos nyilatkozatokból látjuk, hogy az indokolás főleg az elismert
törvénytelen gyermeknek jogállására céloz. Ez kétségtelenül igen ked-
vező újítás. Azonban a mai jog szerint is az atya törvényesítés vagy
örökbefogadás útján megjavíthatja az ily gyermek helyzetét. Lényeges
eltérés a mai jogállapottól, hogy a javaslat az elismert törvénytelen
gyermeknek atyja után törvényes öröklési jogot biztosít, amde 50
o-ra kiegyezett, amennyiben az elismert törvénytelen gyermeknek
csak fele jut annak, mintha törvényes gyermekként örökölné s az
egész hagyaték csak akkor hárul reá, ha az örökhagyónak az ötödik
sem sem maradt rokona. Mivel a földbirtok érdekeit érinteni nem

* *Le Code Civil*. Livre du Centenaire II. kt. 1025. 1.

**Bentham: *Works*, 1843. V. 547.1.

volt szabad, ez volt az a terület, melyen a javaslat szerkesztői humanitárius és radikális érzelmeiknek szabad folyást engedhettek éppen úgy, mint a béke- és alkoholelles mozgalomban is résztvehetnek azok, akik különben a mai osztályuralomnak legelszántabb védői. A jogszabály az életben jelentősebb változást okozni nem fog, mert az az atya, aki elhatározza magát arra, hogy törvénytelen gyermekét elismeri, rendszerint gondoskodik róla végrendeletileg is. Merész újítás lett volna az, ha a javaslat a törvénytelen gyermeknek, akit atyja elismerni nem akar, adott volna öröklési jogot. Ezekben az esetekben szabályszerint a vagyonosabb osztályhoz tartozó apák állnak szemben proletár vagy szegényebb sorsú anyákkal, holott akkor, midőn az apa a törvénytelen gyermeket elismeri, a szülők között nagyobb társadalmi különbség rendszerint nincsen. Menger a következőképen ítélt a német ptkv.-ról: „Als die Schöpfung eines aristokratischen Militärstaates, dessen Heere in dem letzten Menschenalter überall siegreich geblieben sind, trägt es einen ausgesprochenen konservativen Charakter, kaum in irgend einem anderen Gesetzbuch der neuesten Zeit haben die herrschenden und besitzenden Klassen ihre privatrechtliche Machtstellung so vollständig wie in diesem behauptet.”* A magyar polgári törvénykönyv javaslata is egy oly feudális-junker állam alkotása, amely az utolsó emberöltő alatt a nép és a produktív osztályok felett mindig győzelmet aratott és éppen ezért a javaslat kifejezetten konzervatív, sőt retrográd jellegű. Az újabb törvények közül alig van egy-kettő, melyben a kiváltságos rétegek és különösen a földbirtokos osztály oly teljesen megőrizte volna magánjogi hatalmi helyzetét, mint ebben a javaslatban. A miniszteri indokolás szerint a javaslat „a mai társadalom uralkodó felfogása”, „a nemzet egészének szükségletei szerint” akarja e reformot megalkotni, holott valóságban a javaslat a mai uralkodó társadalom felfogását érvényesíti és nemzet alatt, mint azelőtt, most is a kiváltságos elemeket érti és azok szükségleteit akarja kielégíteni. A „javaslat a múltból merít és a jövőnek szolgál.” Igen a múltból merít, a múlt jövőjének akar szolgálni, hosszú időkre konzerválva az uralkodó osztály magánjogi kiváltságait.

*Anton Menger: *Das bürgerliche Hecht und die besitzlosen Volks-* III. kiadás. Előszó.